

ANTONINA
ŁUSZCZYKIEWICZ

Kulturowe dziedzictwo Indii w Pięciu Zasadach Pokojuowego Współistnienia i jego rola w relacjach chińsko-indyjskich (1954–2014)

Kulturowe dziedzictwo Indii
w Pięciu Zasadach Pokojowego Współistnienia
i jego rola w relacjach chińsko-indyjskich
(1954–2014)

SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

128

ANTONINA ŁUSZCZYKIEWICZ

Kulturowe dziedzictwo Indii
w Pięciu Zasadach Pokojowego Współistnienia
i jego rola w relacjach chińsko-indyjskich
(1954–2014)

Kraków 2020

Antonina Łuszczykiewicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-4758-3632>
 antonina.luszczykiewicz@uj.edu.pl

© Copyright by Antonina Łuszczykiewicz, 2020

RECENZENCI

dr hab. Renata Czekalska, prof. UJ
prof. dr hab. Stanisław Tokarski

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Justyna Wójcik

PROJEKT OKŁADKI

Marta Jaszcuk

ISBN 978-83-8138-159-8 (druk)
ISBN 978-83-8138-244-1 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382441>

Monografia powstała dzięki wsparciu w postaci grantu badawczego
amerykańsko-polskiej Fundacji Kościuszkowskiej

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Niniejsza publikacja powstała na podstawie pracy doktorskiej obronionej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego 26 lutego 2019 roku.

Oddając ją w ręce Czytelników, pragnę jednocześnie podziękować mojemu Promotorowi, Księdzu Profesorowi Krzysztofowi Kościelniakowi, za czteroletnią współpracę, a w szczególności za nieocenioną pomoc o charakterze metodologicznym z perspektywy historyka oraz znawcy azjatyckich myśli filozoficznych i religijnych.

Ogromne podziękowania składałam również Recenzentom – Pani Profesor Renacie Czekalskiej oraz Panu Profesorowi Stanisławowi Tokarskiemu. Najcenniejszym elementem Ich wnikliwych recenzji były dla mnie rozmaite rady i sugestie, którymi kierowałam się podczas przygotowywania dysertacji do druku. Szczególnie chciałabym podziękować Pani Profesor Renacie Czekalskiej za dodatkowe konsultacje o charakterze indologicznym.

Dziękuję również amerykańsko-polskiej Fundacji Kościuszkowskiej, która doceniwszy oryginalny charakter mojego projektu doktorskiego, przyznała mi grant na pobyt badawczy na Department of East Asian Languages and Cultures, Indiana University w Bloomington w Stanach Zjednoczonych.

Autorka

Spis treści

Uwagi dotyczące zapisu	II
Wstęp	13
Główne cele i pytania badawcze	13
Uzasadnienie podjęcia problemu badawczego	16
Szczegółowe cele badawcze	19
Charakterystyka metodologiczna	24
Rozdział 1. Pięć Zasad w kontekście historycznym	35
1.1. Relacje chińsko-indyjskie – krótki rys historyczny	35
1.1.1. Historia relacji chińsko-indyjskich – wyobrażenia i mity	35
1.1.2. Relacje chińsko-indyjskie od starożytności do połowy XX wieku	38
1.1.3. Chińsko-indyjski spór graniczny	48
1.2. Rola Pięciu Zasad w politycznym wymiarze relacji chińsko-indyjskich	56
1.2.1. Proklamacja Pięciu Zasad (1954)	57
1.2.2. Początek „chińsko-indyjskiego miesiąca miodowego”	61
1.2.3. Konferencja w Bandungu (1955) oraz ideologia połowy lat 50. XX wieku	70
1.2.4. Powstanie w Tybecie i ucieczka Dalajlamy do Indii (1959)	76
1.2.5. Chińsko-indyjska wojna graniczna (1962)	83
1.2.6. Epoka powojenna (1962–1988)	93
1.2.7. Współczesne stosunki chińsko-indyjskie (1988–2014)	105
Rozdział 2. Pięć Zasad w kulturowych interpretacjach	121
2.1. Analiza tekstów poświęconych Pięciu Zasadom z lat 1954–1962	121
2.1.1. „Aksjomatyczna prawda” według Jawaharlala Nehru	121
2.1.2. Perspektywa indyjskich broszur parlamentarnych	131
2.1.2.1. Echo starożytnych zasad buddyjskich	131
2.1.2.2. Zasady moralności w relacjach międzynarodowych	134
2.1.2.3. „Formuła Moralnego Przebrożenia”	136
2.1.3. Polityczno-dyplomatyczne wcielenie Pięciu Wskazań w ujęciu Sarvepallego Radhakrishnana	139
2.1.4. Triumf idei „żyj i pozwól żyć” według Akshoya Kumara Ghoshala	145

2.1.5.	„Kodeks międzynarodowej moralności” w interpretacji Vijayi Lakshmi Pandit	153
2.1.6.	Synteza buddyjsko-aśokowo-gandyjska w dziele Franka Moraesa	160
2.1.7.	Owoc „indyjskiej tradycji pacyfizmu” według E. Malcolma Hause’a	162
2.1.8.	Nowe szaty hinduskiej doktryny koegzystencji w wyobrażeniu Rustoma Khurshedjiego Karanji	167
2.2.	Analiza tekstów poświęconych Pięciu Zasadom z lat 1962–1988	169
2.2.1.	Pięć Zasad jako moralna „krucjata” Nehru w interpretacji K.T. Narasimhy Chara	169
2.2.2.	Koncepcja wyrastająca z indyjskiej historii w rozumieniu Hirena Mukerjeeego	175
2.2.3.	Owoc fascynacji Nehru filozofią buddyjską w dziele Marie Seton	179
2.2.4.	„Ulubiona teoria Nehru” – Pięć Zasad według Nareshwara Dayala Setha	183
2.2.5.	„Substytut kreatywnego myślenia” – krytyczne uwagi Michaela Edwardesa	191
2.2.6.	Filar umoralniających kazań Nehru w ujęciu Neville’a Maxwella	199
2.2.7.	Pięć Zasad jako element hinduskiej ideologii religijnej w analizie Pillachiry Mathew Thomasa	204
2.2.8.	Nośnik „tradycji aśokowo-buddyjskiej” w komentarzu Bhima Sandhu	212
2.3.	Analiza tekstów poświęconych Pięciu Zasadom z lat 1988–2014	222
2.3.1.	Pięć Zasad jako próba ocalenia ludzkości w ujęciu Rama Dutta Sharmy	223
2.3.2.	Zasady „zrodzone w grzechu” – krytyka Claude’a Arpiego	228
2.3.3.	Perspektywa konferencji w Kalkucie (2004)	234
2.3.3.1.	Pięć Zasad jako owoc „cywilizacyjnej matrycy Azji” w wyobrażeniu Sheel K. Asopy	236
2.3.3.2.	Narzędzie chińskiej <i>Realpolitik</i> według Madhu Bhalli	238
2.3.4.	„Stara butelka napełniona świeżym winem” w dziele Tan Chunga i Geng Yinzeng	240
2.3.5.	Refleksje z perspektywy półwiecza w publikacji z inicjatywy The Institute of Chinese Studies w Delhi (2008)	247
2.3.5.1.	Wkład starożytnej Azji w relacje międzynarodowe w ocenie Kocherila Ramana Narayanana	248
2.3.5.2.	Pięć Zasad jako „kompas moralny” w rozumieniu Lokesha Chandry	250
2.3.5.3.	Reguły unikalne i ponadczasowe w komentarzu Miry Sinhy Bhattacharjei	252
2.3.5.4.	Ekspozycja wartości azjatyckich w opinii Manoranjana Mohanty’ego	253
2.3.5.5.	Pięć Zasad jako podstawa indyjskiego myślenia w interpretacji Jasjita Singha	254

2.3.6. Narzędzie do budowy prestiżu Jawaharlala Nehru w analizie Jivanty Schöttli	256
2.3.7. Komentarze w ramach obchodów pięćdziesięcio- i sześćdziesięciolecia proklamacji Pięciu Zasad	260
2.3.7.1. „Mapa drogowa” przyjaźni i wzajemnych korzyści w rozumieniu Natwara Singha	260
2.3.7.2. Starożytne ideały wyobrażone przez Indie, Chiny i Mjanmę – historyczny optymizm Mohammada Hamida Ansarięgo	263
2.3.7.3. „Ucieleśnienie azjatyckiej tradycji umiławania pokoju” w ocenie Xi Jinpinga	265
Rozdział 3. Rekonstrukcja kulturowego dyskursu Pięciu Zasad	269
3.1. Historyczno-kulturowe aspekty Pięciu Zasad w polityce Jawaharlala Nehru	269
3.2. Kulturowe warstwy interpretacji Pięciu Zasad	273
3.2.1. Tradycja panindyjska	273
3.2.2. Idee aśokowo-buddyjskie	275
3.2.3. Filozofia gandyjska	278
3.2.4. Indyjski synkretyzm i multikulturalizm	280
3.2.5. Idea kilkutysięcletniej przyjaźni chińsko-indyjskiej	282
3.2.6. Pięć Zasad jako próba stworzenia kodeksu międzynarodowej moralności	284
3.2.7. Pięć Zasad jako owoc cywilizacji chińskiej	286
3.2.8. Krytyka Chin i chińskiej kultury w kontekście Pięciu Zasad	290
3.3. Krytyczna analiza kulturowego dyskursu Pięciu Zasad	292
3.3.1. Typy narracji historyczno-kulturowej	292
3.3.2. Krytyczna ocena kulturowego dyskursu Pięciu Zasad	294
3.3.3. Dyskurs Pięciu Zasad a kontekst filozoficzno-religijny	298
3.3.4. Cele i konsekwencje kulturowego dyskursu Pięciu Zasad	305
3.3.5. Kulturowy dyskurs Pięciu Zasad a uwarunkowania historyczne	309
Zakończenie	315
Aneks. Dziedzictwo cywilizacyjne Indii	323
Mapy	381
Bibliografia	383
Summary	405
Indeks osobowy	413
Indeks geograficzny	421
Indeks tematyczny	425

UWAGI DOTYCZĄCE ZAPISU

W niniejszej publikacji zastosowano polską transkrypcję określeń pochodzących z sanskrytu bądź języka hindi oraz zapis międzynarodowy w formie *pinyin* bez znaków tonalnych w przypadku słów pochodzenia chińskiego. Wyjątek stanowią nazwy funkcjonujące tradycyjnie w wersji spolszczonej, jak również nazwy własne oraz nazwiska indyjskich polityków i filozofów, poczynawszy od XIX wieku, zapisane – zgodnie z powszechnie przyjętą normą – w formie obowiązującej na arenie międzynarodowej.

W kwestii nazw geograficznych zastosowano w przedłożonej monografii spolszczenia tylko wówczas, gdy tak sugeruje to *Urzędowy wykaz polskich nazw geograficznych świata* sporządzony przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej¹. W innych przypadkach zastosowano pisownię anglojęzyczną.

Szczególny przypadek stanowi określenie „Pańca Śiła”, stosowane zamiennie z „Pięcioma Zasadami Pokojowego Współistnienia” oraz, w formie skróconej, „Pięcioma Zasadami”. Określenie to występuje w świecie naukowym i publicystyce w wielu wersjach zapisu – oprócz pisowni zastosowanej w niniejszej monografii można się spotkać między innymi z takimi formami, jak: Pancha Shila, Panchasheela, Panchsheel, Panch-Shil, Pancha-Siła, Panchshila, a nawet Panch Shila. Warto odnotować, że podstawowym elementem różnicującym jest obecność lub brak końcowego „a”, co wynika z rozbieżności pomiędzy sanskrytem a językiem hindi, w którym owo krótkie „a” w wyrazach zapożyczonych z sanskrytu w większości zanikło. Jako że zapis określenia nie został powszechnie ustalony, dla ułatwienia czytelniczej recepcji zdecydowano się w niniejszej publikacji na wersję „Pańca Śiła”, czyli polską transkrypcję z obecnością końcowego „a”, po to, aby podkreślić związek Pięciu Zasad z myślą starożytną. W konsekwencji dla zachowania spójności całej monografii w tłumaczeniach tekstów źródłowych poświęconych

¹ *Urzędowy wykaz polskich nazw geograficznych świata*, red. M. Zych, Warszawa 2013.

regułom z 1954 roku zastosowano formę „Pańća Śīla”, bez względu na to, jaką wersją posługiwali się ich autorzy.

Chociaż sformułowanie „Pańća Śīla” zawiera w sobie określenie *śīla*, które można przetłumaczyć jako „zasady” bądź „reguły”, najczęściej stosuje się w niniejszej publikacji sformułowanie „zasady Pańća Śīla” lub „reguły Pańća Śīla”. Mimo iż w języku polskim powinno się unikać tego typu tautologii, postanowiono dodawać polskie określenia dla ułatwienia gramatycznej i składniowej konstrukcji – i recepcji – tekstu.

Na koniec należy wyjaśnić, iż w niniejszej publikacji zastosowano termin „Indusi” zamiast poprawnego z punktu widzenia języka polskiego określenia „Hindusi”, po to, aby uniknąć nieporozumień wynikających z podobieństwa słów „Hindusi” i „hindusi”. Słowo „hindus” stosuje się zatem na określenie przedstawicieli hinduizmu, a słowo „Indusi” – mieszkańców Indii.

Wstęp

Politykom, publicystom i naukowcom nieobce jest dziś przekonanie, że w XXI wieku – tak zwanym „stuleciu Azji” – decydujący wpływ na polityczne, militarne i gospodarcze oblicze świata będą mieli dwaj potężni sąsiedzi – Indie i Chiny. Od prawie siedmiu dekad relacje między tymi azjatyckimi gigantami nie układają się najlepiej – mimo iż ostatnie lata przyniosły prawdziwy rozkwit chińsko-indyjskiej współpracy handlowej i inwestycyjnej, to biorąc pod uwagę nierozwiązany do dziś spór graniczny czy rozbieżność geopolitycznych interesów, nie można być pewnym, że konflikt w 1962 roku był ich pierwszą i ostatnią wojną. Nie ulega przy tym wątpliwości, że na relacje chińsko-indyjskie oddziaływały przez cały ten czas czynniki nie tylko o charakterze gospodarczym i militarnym, lecz również politycznym i ideologicznym. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają zasady Pańca Śila, obecne w międzynarodowym dyskursie dyplomatycznym od 1954 roku.

GLÓWNE CELE I PYTANIA BADAWCZE

Trzon niniejszej monografii stanowi analiza źródeł poświęconych Pięciu Zasadom Pokojowego Współistnienia. Reguły te pojawiły się po raz pierwszy w preambule chińsko-indyjskiego porozumienia o handlu i komunikacji podpisanego 29 kwietnia 1954 roku. Umowa ta wyraża wolę rozwoju współpracy między Tybetem (anektowanym przez Chińską Republikę Ludową w 1950 roku) a Republiką Indii, reguluje również rozmaite kwestie związane z handlem i ruchem pielgrzymkowym. Zamieszczone w preambule porozumienia zasady – znane w literaturze anglojęzycznej jako Five Principles of Peaceful Coexistence lub Pańca Śila¹ – obejmują: wzajemne poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności każdego z państw, wzajemną

1 Pięciu Wskazaniom z filozofii buddyjskiej poświęcono więcej uwagi w Aneksie w części *Nauki Buddy Śakjamuniego*, s. 348–352.

nieagresję, wzajemną nieingerencję w sprawy wewnętrzne, równość i wzajemne korzyści oraz pokojowe współistnienie².

Niniejsza monografia proponuje zupełnie nowe spojrzenie na tę międzynarodową umowę. Podczas gdy zdecydowana większość tekstów naukowych poświęconych Pięciu Zasadom została napisana z perspektywy nauk politycznych, badania przeprowadzone w niniejszej pracy oscylują wokół szeroko rozumianego ujęcia kulturoznawczego. Przedmiotem badań są książki, artykuły, przemówienia i wywiady, w których można się spotkać z opinią, że Pięć Zasad jest echem staroindyjskiego przywiązania do pokoju, nieczynienia przemocy, a nawet tolerancji wobec innych systemów filozoficznych i religijnych. W konsekwencji zasadniczym zadaniem publikacji jest rekonstrukcja kulturowego dyskursu, zgodnie z którym idee ucieleśnione w Pięciu Zasadach miały być odzwierciedleniem wartości zakorzenionych w indyjskiej cywilizacji. Innymi słowy, badania te służą nie tyle ukazaniu zasad Pańca Śila jako zbioru wartości charakterystycznych dla kultury indyjskiej, ile przeanalizowaniu procesu polegającego na niejako wtórnym nadawaniu tym regułom kulturowego sensu przez polityków, dziennikarzy, a nawet naukowców.

Jednym z głównych zadań niniejszej pracy jest weryfikacja tezy mówiącej o tym, iż autorzy przywołanych tekstów, doszukujący się związku między Pięcioma Zasadami a tradycyjną indyjską kulturą, realizowali w istocie cele o charakterze polityczno-ideologicznym, promując pozytywny wizerunek Indii na arenie międzynarodowej. W tym świetle kolejne zadanie dysertacji stanowi udzielenie odpowiedzi na pytanie, za pomocą jakich argumentów i porównań, w ramach tej swoistej polityki kulturowej, próbowali oni udowodnić, że idee wyrażone w Pięciu Zasadach stanowiły odzwierciedlenie wartości zakorzenionych w szeroko rozumianej kulturze Indii. W konsekwencji celem rozprawy jest również wskazanie elementów dziedzictwa kulturowego – tradycji, wierzeń, zabytków piśmienniczych, poglądów filozoficznych – do których odwoływali się autorzy przywołanych tekstów, a wreszcie wyjaśnienie, czym podyktowany był taki wybór.

2 *Mutual respect for each other's territorial integrity and sovereignty; mutual non-aggression; mutual non-interference in each other's internal affairs; equality and mutual benefit; peaceful co-existence.* Pełny tekst porozumienia w języku angielskim, francuskim, chińskim i hindi podaje publikacja: *Agreement (with Exchange of Notes) on Trade and Intercourse between Tibet Region of China and India. Signed at Peking, on 29 April 1954*, „United Nations Treaty Series” 1958, vol. 299, s. 57–81. Polskie tłumaczenie można znaleźć w publikacji: *Porozumienie między Chińską Republiką Ludową i Indią w sprawie Tybetu* (Pekin, 29 IV 1954), „Zbiór Dokumentów” (PISM) 1954, nr 5, s. 1157–1164.

Należy podkreślić, że zadaniem analizy przeprowadzonej w niniejszej monografii jest nie tylko dostarczenie przejrzystego opisu zamieszczonych w omówionych źródłach wątków, lecz także zidentyfikowanie celowości i funkcjonalności wszelkiego rodzaju odniesień o charakterze kulturowym. Doprecyzowując, badania te służą wyjaśnieniu, jaki wpływ miało to swoiste cywilizacyjne usankcjonowanie Pięciu Zasad na polityczno-ideologiczny wymiar stosunków chińsko-indyjskich, budowanie pozytywnego wizerunku Indii na arenie międzynarodowej oraz ich pozycję w gronie państw niezaangażowanych. Jednym z podstawowych zadań dysertacji jest także krytyczna ocena publikacji poświęconych Pięciu Zasadom – polega ona przede wszystkim na sprawdzeniu, czy autorzy przekonujący odbiorców o istnieniu związku zasad Pańca Śila z indyjskim dziedzictwem kulturowym uciekali się do manipulacji, przedstawiając określone koncepcje religijne czy filozoficzne w taki sposób, by współgrały z idealistycznym, pacyfistycznym wizerunkiem Indii.

Przeprowadzone w niniejszej monografii badania służą również ustaleniu, czy cele stojące za dążeniem do cywilizacyjnego usankcjonowania Pięciu Zasad zmieniły się wraz z ewolucją charakteru relacji chińsko-indyjskich. Osadzeniu dysertacji w krytycznym nurcie badań nad zasadami Pańca Śila pomogły spostrzeżenia z pracy *The Domestic Roots of Maoist China's India Policy* (1998)³ Miry Sinhy Bhattacharjei (1930–2009), zasłużonej badaczki polityki zagranicznej Chin oraz relacji chińsko-indyjskich. W myśl jej ustaleń postawiono roboczą tezę, iż doszukiwanie się w treści Pięciu Zasad indyjskiego ducha i wartości stanowiło w latach 50. XX wieku (czy też, szerzej, w okresie poprzedzającym wybuch wojny granicznej) wyraz „roszczeń do dojrzałości” (*claim to maturity*⁴). W tym kontekście oznacza to, że mogące się poszczycić wielkim dorobkiem cywilizacyjnym Indie, wprowadzające tradycyjne idee i wartości do przestrzeni międzynarodowej, pragnęły zademonstrować, jak bardzo były ze swoim przesłaniem pokoju, szacunku i tolerancji moralnie dojrzałe na tle państw prowadzących politykę kolonialno-imperialną. W ten sposób władze w Nowym Delhi zdawały się zgłaszać gotowość do objęcia nieformalnego przywództwa w całej Azji, a nawet wśród państw tak zwanego Trzeciego Świata. Ponadto kultu-

3 Jeśli publikacja nie została przetłumaczona na język polski, jej tytuł oraz tytuły rozdziałów podawane są w niniejszej rozprawie w języku angielskim.

4 M.S. Bhattacharjea, *The Domestic Roots of Maoist China's India Policy*, [w:] *Indian and Chinese Foreign Policies in Comparative Perspective*, ed. S. Mansingh, New Delhi 1998, s. 52. Jeśli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenia cytatów pochodzą od autorki niniejszej monografii.

rowe nawiązania mogły być źródłem legitymizacji dla Pięciu Zasad zarówno pod względem historycznym (miało bowiem za nimi stać kilka tysięcy lat tradycji), jak i moralnym. Niemniej, podczas gdy w latach 50. to swoiste „ukulturowienie” (oraz związane z nim „umoralnienie”) zasad Pańca Śila czyniło z Indii zarówno dojrzałego partnera w relacjach bilateralnych, jak również idealnego kandydata na lidera Ruchu Państw Niezaangażowanych, wydaje się, że w czasie względnej normalizacji stosunków z Chinami po 1988 roku głównym zadaniem narracji związanej z Pięcioma Zasadami mogło się stać budowanie atmosfery przyjaźni i zaufania oraz promowanie pozytywnego wizerunku obu krajów. Teza, iż charakter interpretacji zasad Pańca Śila koreluje z kontekstem epoki, uzupełnia w ten sposób tezę podstawową, głoszącą, że nadawanie Pięciu Zasadom kulturowego sensu służyło przede wszystkim realizacji celów o charakterze polityczno-ideologicznym.

UZASADNIENIE PODJĘCIA PROBLEMU BADAWCZEGO

Niniejsza publikacja wpisuje się w toczącą się od 1954 roku dyskusję nad Pięcioma Zasadami, której owocem jest bogata literatura, obejmująca przemówienia, notatki prasowe, teksty rządowe, eseje oraz rozprawy naukowe. Poszerza ona i systematyzuje wiedzę o kulturowej interpretacji zasad Pańca Śila, aspekcie przez znaczną część badaczy niedocenianym lub zupełnie marginalizowanym. Zwraca przy tym uwagę na fakt, że Pięć Zasad było przez dziesięciolecia przedmiotem swoistej polityki kulturowej, polegającej na wykorzystywaniu wybranych zagadnień filozoficznych, religijnych i historycznych w dyskursie o charakterze polityczno-ideologicznym.

Na przykładzie Pięciu Zasad podjęto w rozprawie próbę wyjaśnienia, w jaki sposób charakteryzujące daną kulturę wartości mogą zostać użyte w działaniach propagandowych, promujących określoną linię ideologiczną zarówno w sferze wewnętrznej, jak i międzynarodowej. W tym kontekście uprawnione wydaje się stwierdzenie, że zasady Pańca Śila stały się ważnym elementem indyjskiej *soft power*. Jak wyjaśnił twórca tego pojęcia, Joseph S. Nye Jr., „*soft power* oznacza powodowanie, by inni pragnęli tych samych skutków (...)”⁵. W tym celu wykorzystuje się środki „miękkie”, a nie tradycyjne, „twarde” argumenty finansowe

5 J.S. Nye Jr., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, tłum. J. Zaborowski, Warszawa 2007, s. 149.

czy militarne⁶. Innymi słowy, *soft power* jest narzędziem perswazji, służącym do pozyskania przychylności innych rządów i społeczeństw oraz przekonania ich do swoich poglądów dzięki promocji wspólnych bądź atrakcyjnych wartości. Jak podkreślił Nye, *soft power* jest nie tylko zagadnieniem o charakterze wizerunkowym, lecz także „formą siły w osiągnięciu zamierzonych skutków”⁷. W takim rozumieniu dyskurs oparty na Pięciu Zasadach mógłby służyć promocji pozytywnego wizerunku Indii, przekonując zarówno głowy państw, jak i zwykłych ludzi, że Indie są krajem nastawionym pokojowo, szanującym wartości i przywiązanym do tradycji, a przez to partnerem stabilnym, przewidywalnym i godnym zaufania.

Na koniec wypada wyjaśnić wybór przedmiotu czasowego dla badań poświęconych recepcji Pięciu Zasad. Chociaż mogłoby się wydawać, że dla przeprowadzenia analizy historycznego wymiaru tego zjawiska najodpowiedniejsze byłoby wyznaczenie ram czasowych na lata 1954–1962 (do przegranej przez Indie wojny granicznej), to w rzeczywistości prześledzenie ewolucji narracji towarzyszącej regułom Pańca Śila wymaga zastosowania znacznie szerszej perspektywy. Z uwagi na to, że zasady te odżyły w politycznym dyskursie wraz z ociepleniem relacji chińsko-indyjskich w latach 80. XX wieku i do dziś pojawiają się w przemówieniach polityków oraz komentarzach dziennikarskich, ramy czasowe zostały wyznaczone na lata 1954–2014, czyli aż do obchodów 60. rocznicy podpisania chińsko-indyjskiego porozumienia. Dzięki takiemu zabiegowi możliwe stało się znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak na przestrzeni dekad ewoluował sposób interpretacji zasad Pańca Śila, czy korelował on z międzynarodową sytuacją polityczną i czy wniosłe hasła z umowy z 1954 roku odgrywają dziś jakąkolwiek – choćby i czysto konwencjonalną – rolę w relacjach między dwoma wielkimi azjatyckimi sąsiadami.

Omawiając krótko dotychczasowy stan wiedzy o kulturowym wymiarze Pięciu Zasad, należy wyjść od spostrzeżenia, że w zdecydowanej większości opracowań anglojęzycznych reguły Pańca Śila przywołuje się i analizuje w kategoriach umów i porozumień natury politycznej lub w kontekście międzynarodowego prawa. Część badaczy zwraca przy tym uwagę na podobieństwa między Pięcioma Zasadami Pokojowego Współistnienia a postanowieniami ujętymi w Karcie Narodów Zjednoczonych. Co więcej, niektórzy naukowcy twierdzą, że Pięć Zasad miało znaczący

6 *Ibidem*, s. 36.

7 *Ibidem*, s. 169.

wpływ na charakter wielu innych umów natury międzynarodowej, w tym na kształt siedmiu punktów z ONZ-owskiej *Declaration on Principles of International Law* z 1970 roku. Krytycy tacy jak Edward McWhinney (1924–2015) uważają jednak, że była to bardziej próba „obłożenia mięsem gołych kości”⁸ Pięciu Zasad Pokojowego Współistnienia niż rozwiązywanie realnych problemów na linii Pekin–Nowe Delhi.

Informacje o regułach Pańca Śila można znaleźć na kartach publikacji naukowych⁹ poświęconych także innym zagadnieniom. Przykładowo komentarze na temat Pięciu Zasad Pokojowego Współistnienia pojawiają się w związku z problematyką sporu granicznego oraz wojny chińsko-indyjskiej z 1962 roku. Należy przy tym podkreślić, że wiele publikacji omawiających historię i znaczenie zasad Pańca Śila zdecydowanie nie spełnia kryteriów szeroko rozumianej naukowości i obiektywności. Kontrowersje budzą zwłaszcza prace w całości poświęcone Pięciu Zasadom, które charakteryzuje mocne zaangażowanie w sferze ideologicznej – wśród nich wyróżniają się oficjalne publikacje rządu Indii z lat 50. (takie jak *Panch Shila, Its Meaning and History. A Documentary Study* z 1955 roku czy *Panchsheel* z 1957 roku¹⁰), które choć przywołują treść rozmaitych przemówień i umów międzypaństwowych, to jednocześnie zdają się narzucać bezkrytyczny odbiór polityki zagranicznej pierwszego premiera Indii, Jawaharlala Nehru (1889–1964). Podobny problem wiąże się z wieloma monografiami zbiorowymi poświęconymi Pięciu Zasadom, takimi jak *India, China,*

8 Cyt. za: Wang Tieya, *International Law in China: Historical and Contemporary Perspectives*, [w:] *Recueil des cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, vol. 221, Dordrecht 1990, s. 270.

9 Niezależnie od ideologicznego umotywowania czy daty publikacji zdecydowana większość wszelkiego rodzaju książek i artykułów poświęconych zasadom Pańca Śila i relacjom chińsko-indyjskim nie została przetłumaczona na język polski i jest w większości przypadków w Polsce niedostępna. Odnośnie do publikacji polskojęzycznych należy zauważyć, że dysertacje dotyczące historii Indii, Chin lub relacji międzynarodowych zazwyczaj poruszają zagadnienia związane z zasadami Pańca Śila jedynie zdawkowo. Wśród prac wyróżniających się w tym zakresie można wskazać książkę *Nehru* Bogusława Mrozka z 1974 roku, w której mimo podjęcia tak szerokiego tematu, jakim było życie i działalność pierwszego premiera Indii, kilkanaście stron poświęcił badacz zasadom Pańca Śila oraz relacjom chińsko-indyjskim. Z kolei na pewien aspekt kulturowy zwrócił uwagę w swojej pracy Jakub Zajączkowski, który, pochylając się nad kwestią zasad Pańca Śila, podkreślił rolę gandyjskiej *ahimsy* oraz „tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej i historycznej” (J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2008, s. 47).

10 Dane bibliograficzne wszystkich publikacji, które stanowią materiał źródłowy niniejszej rozprawy, podano w rozdziale drugim, gdzie teksty te zostały szczegółowo przeanalizowane.

and Panchsheel (1996)¹¹ pod redakcją Jasjita Singha (1934–2013), *Panchsheel. Retrospect and Prospect* (2005) pod redakcją Mahavira Singha czy *Panchsheel and the Future. Perspectives on India-China Relations* (2008) pod redakcją C.V. Ranganathana¹².

SZCZEGÓŁOWE CELE BADAWCZE

Pierwszy rozdział poświęcony jest szeroko rozumianemu kontekstowi historyczno-politycznemu, w którym doszło do proklamacji Pięciu Zasad. Poruszone w tej części zagadnienia odnoszą się zarówno do stosunków chińsko-indyjskich, jak również spraw o charakterze azjatyckim (a nawet globalnym) oraz ich wpływu na kształt relacji między Indiami i Chinami. Szczególną uwagę zwrócono na przyczyny i przebieg wojny granicznej w 1962 roku, w której wyniku relacje chińsko-indyjskie uległy niemal całkowitemu zamrożeniu aż do drugiej połowy lat 70. oraz inicjacji polityki *détente*, umożliwiającej powrót koncepcji Pańca Śila do chińsko-indyjskiego dyskursu dyplomatycznego. W rozdziale pierwszym przeanalizowano także rozwój stosunków chińsko-indyjskich po przełomowej dla tych relacji wizycie premiera Rajiva Gandhiego (1944–1991) w Pekinie w 1988 roku. Jak wyjaśniono wcześniej, w związku ze specyfiką tematu niniejszej dysertacji za datę końcową uznano rok 2014, który przyniósł obchody sześćdziesiątej rocznicy podpisania słynnej chińsko-indyjskiej umowy i ujętych w jej preambule Pięciu Zasad.

Kolejne dwa rozdziały, odnoszące się do kulturowych interpretacji reguł Pańca Śila, stanowią zasadniczą część pracy. Rozdział drugi poświęcony został krytycznej analizie uporządkowanych chronologicznie tekstów, w których pojawiają się odniesienia do kulturowego wymiaru Pięciu Zasad. Jest to rozdział najobszerniejszy z uwagi na to, że tworzy on podstawę badawczą, niezbędną dla rekonstrukcji polityczno-kulturowego dyskursu Pańca Śila. Na liście literatury źródłowej znalazły się teksty rządowe (umowy, oświadczenia, broszury), przemówienia, artykuły

11 Por. *India, China, and Panchsheel*, ed. J. Singh, New Delhi 1996.

12 W przypadku autorów, których inicjałów nie udało się rozszyfrować (ponieważ międzynarodowe bazy i katalogi biblioteczne podają dane bibliograficzne w wersji skróconej), pozostawiono ich imiona w takiej formie, jaką autorzy ci sami posługują się w świecie naukowym. Można tylko domniemywać, że ta dość powszechna – zwłaszcza wśród badaczy indyjskich – praktyka jest niekiedy nie tylko wynikiem pewnych osobistych upodobań, lecz również zabiegiem służącym ukryciu płci czy przynależności kastowej, jeśli informacje tego typu mogłyby niekorzystnie wpłynąć na czytelniczą recepcję.

i wspomnienia polityków, publikacje na łamach prestiżowych magazynów, eseje uznanych komentatorów i myślicieli, a także opracowania pretendujące do miana dysertacji naukowych. Ostatnia pozycja odnosi się do publikacji, które ze względu na wyraźne zaangażowanie w sferze ideologicznej stanowią egzemplifikację polityki historyczno-kulturowej – nie ulega wątpliwości, iż pomimo naukowych aspiracji ich autorzy nie podjęli próby obiektywnej analizy kulturowego kontekstu zasad Pań-ćā Śīla. W konsekwencji jedno z głównych źródeł materiału badawczego stanowią monografie i artykuły, które choć figurują w katalogach bibliotecznych jako pozycje naukowe, w rzeczywistości charakteryzują się wysokim stopniem ideologizacji i subiektywizmu.

Należy podkreślić, że w rozdziale drugim uwzględniono nie tylko publikacje polityków i badaczy pochodzących z Indii, lecz również publikacje autorów amerykańskich, europejskich i chińskich. Dzięki takiemu zabiegowi możliwe stało się w kolejnej części rozprawy ustalenie, czy elementów tradycyjnej południowoazjatyckiej filozofii, religii i etyki osoby związane z indyjskim kręgiem kulturowym doszukiwały się w Pięciu Zasadach nie za sprawą swojego pochodzenia, a jedynie dzięki zainteresowaniom badawczym. W konsekwencji zestawienie tekstów autorów indyjskich i nieindyjskich pozwoliło na sprawdzenie, czy interpretowanie Pięciu Zasad w kategoriach kulturowych było charakterystyczne jedynie dla indyjskiego dyskursu politycznego, medialnego i naukowego, czy też ten sposób myślenia wydał się atrakcyjny również politykom i badaczom spoza Indii.

Przeanalizowane w tym rozdziale teksty źródłowe zostały podzielone na trzy grupy, których zakres wyznaczają wydarzenia kluczowe z perspektywy rozwoju relacji chińsko-indyjskich. Pierwszą grupę tworzą teksty powstające w latach 1954–1962, czyli od momentu podpisania porozumienia w sprawie handlu i ruchu pielgrzymkowego aż do wybuchu wojny granicznej. Obejmują one przede wszystkim przemówienia i wypowiedzi Jawaharlala Nehru, zebrane w takich seriach i antologiach, jak wydawane sukcesywnie w latach 50. i na początku lat 60. *Jawaharlal Nehru's Speeches*. Przedmiotem analizy jest również wywiad-rzeka *The Mind of Mr. Nehru. An Interview by R.K. Karanjia* (1960), *Jawaharlal Nehru. A Biography*, czyli biografia Nehru autorstwa Franka Moraesa (1907–1974) z 1956 roku, oraz komentarze poczynione przez Sarvepallego Radhakrishnana (1888–1975) – pierwszego wiceprezydenta niepodległych Indii – w cyklu wykładów i przemówień *Occasional Speeches and Writings* z lat 1952–1962. Pośród wielu przywołanych w tej części

rozdziału tekstów na szczególną uwagę zasługuje wyrazisty esej Vijayi Lakshmi Pandit (1900–1990) – siostry Jawaharlala Nehru oraz pierwszej kobiety w historii, która objęła w 1953 roku urząd przewodniczącego Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych – zatytułowany *India's Foreign Policy* (1956) oraz artykuł *Peaceful Co-existence and India's Foreign Policy* (1955) Akshoya Kumara Ghoshala, szczegółowo opisujący charakter indyjskiej polityki zagranicznej połowy lat 50. XX wieku. Analizę przemówień i esejów dopełniają oficjalne broszury wydane przez indyjski rząd, poświęcone polityczno-kulturowemu tłu Pięciu Zasad – *Panch Shila, Its Meaning and History. A Documentary Study* (1955), *Panchsheel* (1957) oraz *Panchsheel, Its Meaning and History* (1958).

Druga grupa źródeł obejmuje teksty, które powstały w czasie między zakończeniem konfliktu granicznego w 1962 roku a przełomową wizytą Rajiva Gandhiego w 1988 roku, definitywnie zamykającą okres stagnacji w relacjach między Pekinem a Nowym Delhi. Należy podkreślić, że teksty te zostały opublikowane w warunkach niemal całkowitego zamrożenia stosunków chińsko-indyjskich. Bardzo ważny element tej części rozdziału stanowi analiza opracowań poświęconych życiu, filozofii i polityce Jawaharlala Nehru wydanych już po jego śmierci. Wśród nich należy wymienić następujące publikacje: *Profile of Jawaharlal Nehru* (196–) K.T. Narasimhy Chara, *India's Policy towards China* (1968) Nareshwara Dayala Setha, *The Gentle Colossus. A Study of Jawaharlal Nehru* (1986) Hirena Mukerjeeego (1907–2004), *Unresolved Conflict. China and India* (1988) Bhima Sandhu oraz *20th Century Interpretations of Bhagavadgita. Tilak, Gandhi and Aurobindo* (1987) Pillachiry Mathew Thomasa. Na uwagę zasługują również: *Panditji. A Portrait of Jawaharlal Nehru* (1967) znanej biografistki indyjskiego premiera, Marie Seton (1910–1985), *Jawaharlal Nehru: Of Pride and Principle* (1974) Neville'a Maxwella oraz *Nehru. A Political Biography* (1971) Michaela Edwardesa. Taki dobór tekstów umożliwia nie tylko przybliżenie sposobów interpretacji Pięciu Zasad tuż po wojnie granicznej, lecz także wyjaśnienie, jaką ewolucję przeszły komentarze w tej kwestii w związku ze stopniowym ociepleniem relacji chińsko-indyjskich w latach 70. i 80. XX wieku.

Do trzeciej grupy przypisano źródła opublikowane po wizycie Rajiva Gandhiego w Chinach w 1988 roku. Głównym przedmiotem badań są publikacje zbiorowe poświęcone historii i znaczeniu Pięciu Zasad: *Panchsheel. Retrospect and Prospect* (2005) pod redakcją Mahavira Singha oraz *Panchsheel and the Future. Perspectives on India-China Relations* (2008) pod redakcją C.V. Ranganathana. W ramach uzupeł-

nienia przeanalizowane zostały w tej części również takie pozycje, jak: *India's Contribution towards World Peace under Nehru* (1990) Rama Dutta Sharmy, *Born in Sin: The Panchsheel Agreement. The Sacrifice of Tibet* (2004) Claude'a Arpiego, tom *India and China. Twenty Centuries of Civilizational Interaction and Vibrations* (2005) Tana Chunga i Geng Yinzeng oraz *Vision and Strategy in Indian Politics. Jawaharlal Nehru's Policy Choices and the Designing of Political Institutions* (2012) Jivanty Schöttli. Analizę tę zamykają przemówienia Natwara Singha, indyjskiego ministra spraw zagranicznych, Mohammada Hamida Ansariego, wiceprezydenta Indii, oraz urzędującego do dziś prezydenta Chińskiej Republiki Ludowej, Xi Jinpinga¹³, wygłoszone w ramach obchodów 50. i 60. rocznicy proklamowania Pięciu Zasad w 2004 i 2014 roku.

Wszystkie teksty z trzech przedziałów czasowych poddano analizie porównawczej w ostatnim, trzecim rozdziale niniejszej dysertacji. Jego celem jest dokonanie krytycznej oceny wątków kulturowych wydobytych z omówionych wcześniej źródeł, a także zweryfikowanie tez postawionych we wstępie rozprawy. Ponadto spostrzeżenia poczynione w trakcie analizy tekstów źródłowych odniesiono do kwestii poruszonych w rozdziale pierwszym, co umożliwiło ułożenie narracji wykorzystującej Pięć Zasad w kontekście historii indyjskiej polityki wewnętrznej i międzynarodowej. W ten sposób możliwe stało się również przeprowadzenie analizy wieloaspektowej i wieloperspektywicznej, wyjaśniającej, jakie czynniki mogły wpłynąć na charakter tekstów przywołanych w rozdziale drugim oraz jakie zadania o charakterze politycznym i ideologicznym realizowali – celowo bądź, być może, nieświadomie – ich autorzy.

Dla ułatwienia czytelnicznej recepcji do publikacji dołączono aneks poświęcony szeroko rozumianemu dziedzictwu cywilizacyjnemu Indii. Uwzględniono tam te elementy indyjskiej cywilizacji, do których nawiązywali politycy, eseści i naukowcy doszukujący się związku pomiędzy Pięcioma Zasadami a sferą tradycyjnych idei i wartości. W konsekwencji część ta nie ma charakteru oryginalnych, autorskich badań – jej celem jest, bez rozbijania spójności pozostałych rozdziałów publikacji, objaśnienie w skondensowanej i przejrzystej formie kulturowych zagadnień i fenomenów przywoływanych w sposób wybiórczy (a nieraz nieuporządkowany lub wręcz niezgodny ze stanem faktograficznym) przez autorów dzieł przeanalizowanych

13 Zgodnie z chińską terminologią Xi Jinping jest Przewodniczącym Chińskiej Republiki Ludowej oraz Sekretarzem Generalnym Komunistycznej Partii Chin. Choć powszechnie nazywa się go prezydentem, należy podkreślić, że nie jest to jego oficjalny tytuł.

w rozdziale drugim. W tym swoistym przewodniku po indyjskim dziedzictwie wyjaśniono w pierwszej kolejności znaczenie kluczowego dla myśli hinduskiej prawa *dharmy*, idei *ahimsy*, czyli zasady nieczynienia przemocy, a także staroindyjskich koncepcji wojny i pokoju (w tym *dharmajuddhy* i *kutajuddhy*). Przywołano również traktaty *Arthaśastra* i *Manusmriti* oraz eposy *Ramajana* i *Mahabharata*. W ramach analizy buddyjskiego kontekstu kulturowego sięgnięto po nauczania Siddharthy Gautamy, zwanego Buddą (ok. 563–480 p.n.e.). Szczególną uwagę zwrócono na treść i znaczenie Pięciu Wskazań, które zakładają powstrzymanie się od odbierania życia, brania tego, co nie jest dane, niewłaściwego, zmysłowego prowadzenia się, fałszywej mowy oraz korzystania z używek. Dopełnienie perspektywy buddyjskiej stanowi charakterystyka panowania cesarza Aśoki (304–232 p.n.e.) i przeniesienia – przynajmniej w formie deklaratywnej – buddyzmu oraz idei *ahimsy* do polityki i stosunków międzynarodowych. Uzupełnienie części poświęconych myśli hinduskiej i buddyjskiej stanowi skrótowe omówienie znaczenia dżinizmu¹⁴ oraz filozofii Mahatmy Gandhiego (1869–1948) z uwzględnieniem jego nieliteralnej interpretacji *Bhagawadgity* i koncepcji *ahimsy*. Na koniec wyjaśniono, czym charakteryzuje się indyjska świadomość historyczna, czyli jak postrzegana jest w Indiach historia tego kraju i dlaczego niektóre jej elementy (takie jak rola islamu i kultury muzułmańskiej) są w głównym nurcie myśli indyjskiej niemal całkowicie pomijane.

Mimo iż główne zagadnienie niniejszej rozprawy stanowi sposób interpretacji Pięciu Zasad w indyjskim kontekście kulturowym, w publikacji pod uwagę wzięto również teksty, w których obok nawiązań do myśli południowoazjatyckiej pojawiają się odniesienia do chińskiego kręgu cywilizacyjnego. Wydaje się jednak, że ze względu na wpływ ideologii komunistycznej, regulującej życie publiczne w Chińskiej Republice Ludowej od 1949 roku, w publikacjach poświęconych kulturowemu wymiarowi Pięciu Zasad znacznie trudniej znaleźć motywy konfucjańskie czy taoistyczne aniżeli nawiązania do różnych aspektów dziedzictwa południowoazjatyckiego. Wątki chińskie zaczęto eksploatować w zasadzie dopiero w tekstach opublikowanych po 1988 roku, choć i wówczas ich autorami byli albo komentatorzy indyjscy, albo osoby w równym stopniu korzystające w swojej interpretacji z dorobku obu cywilizacji. Tym samym wszelkie odniesienia do chińskiego kręgu kulturowego sta-

14 W publikacjach polskojęzycznych można się spotkać z różnymi formami zapisu, takimi jak dżinizm, dżinizm, dżajinizm i dżajinizm.

nowią w niniejszej publikacji jedynie uzupełnienie analiz koncentrujących się na perspektywie indyjskiej.

CHARAKTERYSTYKA METODOLOGICZNA

Pod względem metodologicznym niniejsza rozprawa opiera się na analizie i interpretacji tekstów lokujących Pięć Zasad w szeroko rozumianym kontekście kulturowym. W rezultacie praca ta mieści się w spektrum badań o charakterze hermeneutycznym.

Podobnie jak w przypadku innych podejść metodologicznych, nie ma jednej, zunifikowanej i powszechnie akceptowanej hermeneutyki¹⁵, choć wszystkie jej wersje łączy zainteresowanie takimi zagadnieniami, jak rozumienie, interpretacja, miejsce człowieka w świecie, jego historia i kultura¹⁶. Wspólne wydaje się także wszystkim perspektywom hermeneutycznym poszukiwanie głębszej warstwy wszelkiego rodzaju przedmiotów i zjawisk, odnajdywanie sensów ukrytych, niewidocznych przy powierzchownym kontakcie. Należy również zauważyć, że hermeneutykę można postrzegać niejako dwuwymiarowo – w wymiarze epistemologicznym (związanym ze sposobem poznawania świata) oraz ontologicznym (oznaczającym sposób bycia), zakładającym, że każda myśl i wypowiedź jest rodzajem interpretacji¹⁷.

W niniejszej monografii hermeneutyka wiąże się przede wszystkim z rozumieniem, które na gruncie etycznym pojawia się nie tylko na poziomie indywidualnym, lecz również w ujęciu społecznym¹⁸. Na płaszczyźnie metodologicznej głównym celem badań przeprowadzonych w przedłożonej monografii jest próba zrozumienia tekstów poświęconych kulturowemu kontekstowi zasad Pańca Śila, a następnie uporządkowanie i przekazanie pozyskanej w ten sposób wiedzy w formie krytycznej analizy. W konsekwencji hermeneutyka rozumiana jest w rozprawie jako krytyka tekstu, której zadaniem jest odkrycie i zrozumienie głębszych warstw znaczeniowych kulturowych interpretacji Pięciu Zasad.

15 Hermeneutyka występuje w co najmniej kilku różnych ujęciach, między innymi jako kierunek filozofii, dyscyplina filozoficzna oraz paradygmat teorii literatury. Por. W. Lorenc, *W poszukiwaniu filozofii humanistycznej*. Heidegger, Lévinas, Foucault, Rorty, Gadamer, Warszawa 1998, s. 142–173.

16 Por. A. Bronk, *Rozumienie, dzieje, język. Filozoficzna hermeneutyka H.-G. Gadamera*, Lublin 1988, s. 25.

17 Por. P. Ozdowski, *Teoria kultury wobec hermeneutyki Ricoeura*, Poznań 1984, s. 127.

18 Por. M. Januszkiewicz, *W-koło hermeneutyki literackiej*, Warszawa 2007, s. 67–68.

Należy wyjaśnić, że w pracy odrzucono główne założenie hermeneutyki konserwatywnej, które głosi, że zadaniem interpretatora jest dotarcie wyłącznie do sensów obiektywnie danych w tekście, czyli takich, które świadomie zamieścił tam sam autor. Doprecyzowując, literatura źródłowa została poddana analizie nie tylko z uwzględnieniem *intentio auctoris*, lecz także, zgodnie z podejściem zaproponowanym przez Hansa-Georga Gadamera (1900–2002), w ramach tak zwanej „fuzji horyzontów” tekstu i interpretatora¹⁹. Z jednej strony podjęto próbę zrozumienia tego, jaka była myśl samego twórcy i co chciał on przekazać, z drugiej natomiast wzięto pod uwagę to, jak wyglądała czytelnicza recepcja, czyli co dany tekst znaczył dla jego odbiorców, bez względu na to, z czym wiązały się intencje autora.

Jako że głównym zagadnieniem badawczym niniejszej rozprawy nie jest Pięć Zasad *sensu stricto*, lecz sposób, w jaki na przestrzeni dekad o nich myślano i mówiono, wybór podejścia hermeneutycznego umożliwia zastosowanie szerokiego spojrzenia, uwzględniającego konteksty historyczne, społeczne, polityczne, a nawet biograficzne. Zrozumienie procesu nadawania kulturowego sensu Pięciu Zasadom byłoby niemożliwe bez szczegółowej analizy tekstów poświęconych temu zagadnieniu i próby dotarcia do niewyrażonych *explicite* przez ich autorów znaczeń, jak również bez odniesień do tła polityczno-ideologicznego w sferze wewnętrznej, na płaszczyźnie stosunków chińsko-indyjskich, a nawet w skali globalnej. Zgodnie z założeniem, że wypowiedzi nawiązujące do kulturowego wymiaru zasad Pańca Śila zostały ukształtowane przez rozmaite czynniki o charakterze politycznym, historycznym, a także psychologicznym i biograficznym, nieodłączną część badań stanowi analiza warunków, w których teksty te powstały. Spostrzeżenie to znajduje odzwierciedlenie w strukturze pracy – jej pierwszy rozdział został poświęcony analizie historycznego i politycznego kontekstu, w którym narodziły się zasady Pańca Śila i w którym ewoluowały później ich interpretacje.

Rozprawa opiera się na syntezie elementów pochodzących z różnych dziedzin nauki – kulturoznawstwa, literaturoznawstwa, historii, a nawet nauk politycznych, po których dorobek w zakresie wiedzy i metodologii sięgnięto w rozdziale pierwszym, omawiającym historyczno-polityczny kontekst Pięciu Zasad. Z kolei podczas analizy materiału źródłowego w rozdziale drugim i trzecim wykorzystano metody komparatystyczne i kontrastywne, pozwalające na wskazanie różnic i podobieństw

19 Por. *ibidem*, s. 16–18.

między publikacjami poświęconymi kulturowemu wymiarowi Pięciu Zasad. Co więcej, metody te umożliwiły dostrzeżenie wspólnych, pojawiających się w wielu wypowiedziach motywów kulturowych oraz wskazanie w omawianych tekstach pewnych tendencji interpretacyjnych. Szerokie, wielokontekstowe ujęcie tematu pozwoliło także na dostrzeżenie korelacji pomiędzy treścią i charakterem przywołanych w rozprawie źródeł a warunkami politycznymi, historycznymi i gospodarczymi, w jakich teksty te powstały.

Ze względu na to, iż monografia opiera się na analizie tekstów źródłowych, omówiony wcześniej charakter hermeneutyczny wiąże się przede wszystkim z wymiarem historyczno-literaturoznawczym. Inaczej mówiąc, podstawową cechą przeprowadzonych tutaj analiz jest pytanie o znaczenie tekstów, ich powszechną recepcję, jak również intencje samego autora. Zgodnie z wyznacznikami badań hermeneutycznych założono także, iż bez ulokowania reguł Pańca Śila w szeroko rozumianym kontekście epoki niemożliwe byłoby zrozumienie dynamiki sensów towarzyszących Pięciu Zasadom na przestrzeni dekad. W konsekwencji w trakcie analizy tekstów poświęconych kulturowemu wymiarowi Pięciu Zasad uwzględniono zarówno kontekst bliższy, jak i dalszy, pod uwagę wzięto również uwarunkowania biograficzne autorów, ich wiarygodność oraz ideologiczne zaangażowanie. Ważnym aspektem analizy jest także przywołanie tekstów wyrażających poglądy nieodosobnione, czyli źródeł, na podstawie których można wskazać charakterystyczne dla danego okresu bądź grupy komentatorów tendencje interpretacyjne.

Podsumowując, proces badawczy niniejszej rozprawy składa się z kilku etapów. Pierwszy polega na przedstawieniu informacji dotyczących szeroko rozumianego kontekstu Pięciu Zasad związanego z porozumieniem chińsko-indyjskim. Posługując się terminologią hermeneutyczną, można stwierdzić, że jest to etap przedrozumienia, który pozwoli w późniejszych stadiach na zrozumienie sensów wydobywanych z bogatego materiału źródłowego²⁰. Na drugim etapie przeprowadzona została szczegółowa analiza tekstów poświęconych kulturowemu wymiarowi zasad Pańca Śila z wykorzystaniem wiedzy zdobytej na etapie pierwszym. Na etapie trzecim treści i znaczenia wydobyte zarówno z warstw „wierzchnich”, jak i warstw „głębszych” zostały ze sobą

20 Jak zauważył Paul Ricoeur (1913–2005): „hermeneutyka zatacza koło przez to, iż wychodząc od przedrozumienia stara się przez interpretację rozumieć”. P. Ricoeur, *„Symbol daje do myślenia”*, tłum. S. Cichowicz, [w:] idem, *Egzystencja i hermeneutyka. Rozprawy o metodzie*, red. S. Cichowicz, Warszawa 1985, s. 70.

zestawione w ramach analizy porównawczej oraz skonfrontowane z informacjami ujętymi w rozdziale pierwszym. Proces ten umożliwił krytyczne zrozumienie tekstów źródłowych poświęconych kulturowej interpretacji Pięciu Zasad. Reasumując, rozprawa opiera się na wyłuszczeniu sensu z tekstów, których autorzy sami nadali uprzednio w swoich analizach znaczenie kulturowe Pięciu Zasadom. W tym świetle można zaryzykować stwierdzenie, że niniejsza dysertacja stanowi pod względem metodologicznym przypadek wielowarstwowej lub wielopiętrowej hermeneutyki.

Wydaje się, że kierowanie się w badaniach poświęconych regułom Pańca Śila wyznacznikami jednego podejścia metodologicznego nie pozwoliłoby na kompleksowe przebadanie kulturowo-politycznego fenomenu Pięciu Zasad. W przypadku monografii o tak wielokontekstowym i wielopłaszczyznowym charakterze wypadła zatem – bez burzenia metodologicznej spójności – dopełnić perspektywę hermeneutyczną elementami innych teorii badawczych.

Jednym z takich elementów jest „dyskurs”, rozumiany potocznie jako „uporządkowana wypowiedź w mowie lub na piśmie”, choć szerzej związany z interakcją społeczną, komunikacją²¹. Należy przy tym pamiętać, że dyskurs to nie tylko wypowiedź rozumiana na poziomie lingwistycznym, lecz także wszystkie reguły, które za nim stoją, zarówno te o charakterze językowym, jak i te na poziomie konceptualnym – w ujęciu Michela Foucaulta (1926–1984) są to reguły określające, co może zostać w obrębie danego dyskursu pomyślane i wypowiedziane, kto i kiedy może zabrać głos oraz jaki posiada zakres władzy²². Warto również podkreślić, że dyskurs wiąże się z procesem interpretacji świata przez jego uczestników – ustalenia tego dokonał już Roger Fowler (1938–1999), jeden z pierwszych badaczy, który zajął się znaczeniem języka w kontekście społecznym²³. W tym sensie kierowanie się wyznacznikami dyskursu nie stoi w sprzeczności z podejściem o charakterze hermeneutycznym. Jak zauważył David Howarth, poststrukturaliści, którzy zajęli się koncepcją dyskursu, tacy jak Jacques Derrida (1930–2004) czy wspomniany wcześniej Foucault, „pogłębiają hermeneutyczne zainteresowanie procesami społecznego wytwarzania sensu (...)”²⁴. Za Howarthem przyjęto w niniejszej rozprawie założenie, że podejście dyskursyw-

21 Por. A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998, s. 14–15.

22 Por. Ł. Dominiak, *Dyskurs Michela Foucaulta. Centrum i tajemnica*, „Dialogi Polityczne” 2004, nr 3–4, s. 44–45.

23 Por. M. Czerwiński, *Kultura, dyskurs, znak*, Kraków 2015, s. 92–93.

24 D. Howarth, *Dyskurs*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2008, s. 17.

ne – podobnie jak hermeneutyka – dąży do zrozumienia i zinterpretowania sensów, a jednym z jego głównych zadań jest „odkrywanie historycznie uwarunkowanych reguł i konwencji odpowiedzialnych za wytwarzanie znaczeń w określonych kontekstach”²⁵. Innymi słowy, przekonanie, że w niniejszej pracy pod uwagę należy wziąć szeroki kontekst obejmujący kwestie historyczne, polityczne czy społeczne, wywodzi się zarówno z podejścia hermeneutycznego, jak i z rozumianych w ten sposób badań nad dyskursem. Zastosowanie teorii dyskursu oznacza dodatkowo konieczność zwrócenia uwagi na wpływ elementów politycznych (zarówno samych zjawisk, jak i aktorów politycznych) na charakter narracji opartej na Pięciu Zasadach.

W niniejszej monografii wykorzystano także perspektywę postkolonialną, lokującą kwestie dyskursu i władzy w kontekście zależności kolonialnych. Mimo iż zagadnienie to nie stanowi głównego przedmiotu badań w przedłożonej rozprawie, to bez uwzględnienia wątków historyczno-społecznych związanych z dziedzictwem kolonializmu niemożliwe byłoby uchwycenie atmosfery lat 50. XX wieku, w której doszło do podpisania chińsko-indyjskiego porozumienia. Wystarczy nadmienić, że pamięć o historii podporządkowania obcym mocarstwom i wszelkie wynikające z tego konsekwencje skłoniły Indie do poszukiwania tak zwanej trzeciej drogi, alternatywy dla bipolarnego podziału świata.

Warto również zauważyć, że jedną z najważniejszych cech perspektywy postkolonialnej jest interdyscyplinarność²⁶ oraz szerokie spektrum problematyki. Czerpiąc z dorobku marksizmu, poststrukturalizmu, dekonstrukcji i psychoanalizy, studia postkolonialne zajmują się badaniem relacji między polityką a kulturą, w tym kulturami imperialnymi i kulturami oporu, związkami dominacji i podporządkowania, zależnościami pomiędzy imperiami a peryferiami oraz wszelkimi następstwami tych zjawisk i procesów²⁷. W rezultacie perspektywa ta znajduje doskonałe zastosowanie w badaniach nad odziedziczoną po okresie kolonialnym – i nierozwiązaną do dziś – kwestią przebiegu granicy chińsko-indyjskiej. Należy również uzupełnić, że w niniejszej monografii splatają się ze sobą dwa znaczenia terminu „postkolonializm” – pierwsze oznacza stan, kondycję współczesnych kultur Indii i Chin, drugie zaś funkcjonuje jako określenie podejścia naukowego, metodologicznego.

25 *Ibidem*, s. 197.

26 Por. A. Loomba, *Kolonializm/Postkolonializm*, tłum. N. Bloch, Poznań 2011, s. 10.

27 Por. E. Domańska, *Badania postkolonialne*, [w:] L. Gandhi, *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, tłum. J. Serwański, Poznań 2008, s. 158.

W związku z charakterem niniejszej publikacji konieczne jest również wyjaśnienie zastosowanej w badaniach koncepcji kultury. Pojęcie to do dziś sprawia badaczom wiele kłopotów, gdyż, jak zauważył niemiecki filozof Johann Gottfried von Herder (1744–1803), „nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura”²⁸. Nie ulega wątpliwości, że termin ten – stosowany powszechnie, choć często bezrefleksyjnie – przeszedł długą ewolucję od czasów, gdy został po raz pierwszy użyty przez Marka Tulliusza Cyncerona (106–43 p.n.e.) w sformułowaniu *cultura animi*, oznaczającym „uprawę umysłu”. Obecnie jest to pojęcie wieloznaczne, a jego sens zmienia się w zależności od zastosowania – dla przykładu w opinii archeologa kultura będzie przede wszystkim zbiorem materialnych pozostałości odnalezionych na miejscu wykopalisk, z kolei w opinii psychologa – układem reguł, motywów i sposobów zachowania²⁹. Warto odnotować, że polscy badacze chętnie korzystają z definicji Antoniny Kłoskowskiej (1919–2001), dla której kultura to „względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań”³⁰. Niemniej definicji kultury, kładących nacisk na jej najróżniejsze aspekty, można wymienić bardzo wiele – wystarczy przypomnieć, że w słynnej rozprawie *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions* (1952) Alfred Louis Kroeber (1876–1960) i Clyde Kluckhohn (1905–1960) wyliczyli ich ponad sto sześćdziesiąt³¹.

28 J.G. von Herder, *Przedmowa*, [w:] idem, *Myśli o filozofii dziejów*, t. 1, tłum. J. Gałęcki, Warszawa 1962, s. 4.

29 Prześledzenia rozmaitych ujęć kultury oraz próby zdefiniowania tego pojęcia na gruncie antropologicznym podjął się w nauce polskiej między innymi Wojciech Burszta. Por. W.J. Burszta, *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Poznań 1998, s. 35–57.

30 A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 1980, s. 40. Warto podkreślić, że teorie i formuły Kłoskowskiej są w polskiej nauce wciąż żywe, nieustannie uzupełniane i rozwijane. Dla przykładu Renata Czekalska zastosowała koncepcję kultury symbolicznej i syntagmy kulturowej w badaniach nad polsko-indyjskimi interakcjami symbolicznymi w świecie literackim. W ten sposób socjologizujący model Kłoskowskiej stał się źródłem inspiracji dla założeń metodologicznych pracy poświęconej aksjologiczno-literackiemu dialogowi dwóch odległych – zarówno pod względem geograficznym, jak i kulturowym – kręgów cywilizacyjnych. Por. R. Czekalska, *Wartości autoteliczne w kulturze symbolicznej na przykładzie indyjsko-polskich spotkań literackich*, Kraków 2013.

31 Por. A. Kroeber, C. Kluckhohn, *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, Cambridge Mass. 1952.

Niemożliwość znalezienia jednej, doskonałej definicji kultury bodaj najlepiej oddaje komentarz Ralpha Lintona (1893–1953): „istotą wszelkiej definicji kultury jest to, że wybiera pewne aspekty całego pojęcia oznaczanego owym terminem i kładzie nacisk na nie kosztem innych aspektów. Nacisk ten, a w konsekwencji także wartość definicji, będą zależały od tego, jaki szczególnie cel definiujący miał na uwadze. Istnieje wiele możliwości definiowania kultury, a każda jest użyteczna w powiązaniu z dociekaniem określonego rodzaju”³². Biorąc pod uwagę niezwykle trafną uwagę Lintona, podkreślającą mnogość i różnorodność ujęć kultury w zależności od formy definicji czy specjalizacji naukowej, można dojść do wniosku, że w najbardziej ogólnej formie należy się kierować rozumieniem kultury w ujęciu Edwarda Tyłora (1832–1917), który określił ją jako „złożoną całość obejmującą wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje i wszystkie inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka, jako członka społeczeństwa”³³. Wybór tej kanonicznej definicji antropologicznej w niniejszej monografii podyktowany jest faktem, że treść rozprawy opiera się na dorobku wielu dziedzin wiedzy – w rezultacie przyjęto definicję jak najszerszą, uwzględniającą wiele perspektyw. Tym samym w komentarzach na temat kultury Indii i Chin, które można znaleźć w tekstach poświęconych Pięciu Zasadom, brane są pod uwagę elementy zawarte w przywołanej definicji. Należy wszelako podkreślić, iż wybór ten nie oznacza zanegowania wartości pozostałych funkcjonujących w literaturze naukowej definicji kultury – zachodzi jednak obawa, iż nie pozwoliłyby one na uchwycenie wieloaspektowości i wielopłaszczyznowości myśli południowoazjatyckiej, w szczególności indyjskiego dynamizmu kulturowego.

Ze słowem „kultura” zamiennie stosuje się w niniejszej monografii termin „cywilizacja”³⁴, co oznacza, że pojęcie to nie jest ani przypisywane wyłącznie do sfery

32 R. Linton, *Kulturowe podstawy osobowości*, tłum. A. Jasińska-Kania, Warszawa 1975, s. 44.

33 E. Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, tłum. Z.A. Kowerska, t. I, Warszawa 1896, s. 15.

34 Na potrzeby przedłożonej monografii nie sposób nie pochylić się nad kwestią „cywilizacji”, terminu przez niektórych badaczy (takich jak Edward Tylor) stosowanego z „kulturą” zamiennie, przez innych zaś traktowanego jako pojęcie komplementarne lub przeciwstawne (por. E. Polak, *Kultura a cywilizacja*, [w:] *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, red. A. Chodubski, A. Piskozub, U. Świętochowska, Toruń 1998, s. 67–77). W niektórych opracowaniach cywilizacja rozumiana jest jako dorobek materialny (zwłaszcza w kontekście osiągnięć nauki i techniki), podczas gdy kultura kojarzona jest ze sferą niematerialną, duchową, obejmującą religię czy filozofię. Szczególnie w XIX wieku słowo „cywilizacja”, przeciwstawiane barbarzyństwu i zacofaniu, stosowane było jako termin wartościujący. Nie u wszyst-

maturalnej, ani w jakikolwiek sposób przeciwstawiane „kulturze”. W konsekwencji tytułowe „kulturowe dziedzictwo” obejmuje wszystko to, co odziedziczone zostało po dawnych pokoleniach zarówno w formie materialnej, jak i w wymiarze konceptualnym, niematerialnym – zagadnienia filozoficzne, religijne, etyczne, a nawet prawne. I chociaż zgodnie z tą logiką sferę polityki – jako wytwór człowieka – również należałoby uznać za element szeroko rozumianej kultury, to na potrzeby rozprawy, w tym dla ułatwienia czytelniczej recepcji, politykę traktuje się jako zjawisko odrębne. Innymi słowy, tam, gdzie mówi się o relacjach i wzajemnym wpływie zagadnień politycznych i kulturowych, pod pojęciem kultury kryje się rzeczywistość związana z naukami humanistycznymi (filozofia, religia, obyczaje, etyka, literatura), odmienna od sfery polityki, gospodarki i stosunków międzynarodowych.

Na zakończenie należy podkreślić, że pomimo przyjęcia deskryptywnej definicji Tylora, nefaworyzującej żadnej perspektywy, za jeden z najważniejszych wyznaczników kultury uznano w niniejszej publikacji sferę idei i wartości. Zapożyczone z języka ekonomii pojęcie wartości, wykorzystane w humanistyce niemieckiej w XIX wieku, zastąpiło do pewnego stopnia koncepcję cnót – dobro, piękno, odwagę. Z jednej strony jest to określenie bardzo pojemne, zakładające dychotomię dobra i zła, z drugiej zaś wiąże ono wartościowanie z subiektywizmem³⁵. W przedłożonej rozprawie „wartości” rozumie się częściej jako wartości same w sobie, rozpatrywane w szerokim kontekście kulturowo-społecznym, nie zaś jako subiektywne, jednostkowe przypisywanie określonym przedmiotom, zjawiskom bądź zachowaniom cech dodatnich lub ujemnych. Inaczej mówiąc, koncepcja wartości pojawia się w monografii przede wszystkim w ujęciu moralnym, etycznym, a nie estetycznym. Tak rozumiane wartości stanowią dla podmiotu „(...) określony zespół jakości i wielkości, na który ukierunkowana jest jego aktywność antropotwórcza (osobowościotwórcza) i kulturotwórcza. Łączy się ona ze stroną dążeń i wytycza kierunek działania realizacji celów, stanowiących zarazem sferę sensu egzystencjalno-kulturowego”³⁶.

kich myślicieli konotowało ono jednak zjawiska pozytywne – Oswald Spengler (1880–1936) uznał cywilizację za skostniałą postać kultury, znajdującą się w fazie degradacji i upadku. Por. O. Spengler, *The Decline of the West*, vol. 1: *Form and Actuality*, transl. by Ch.F. Atkinson, New York 1927, s. 106.

35 Por. G. Dziamski, *Kulturoznawstwo, czyli wprowadzenie do kultury ponowoczesnej*, Gdańsk 2016, s. 217.

36 B. Truchlińska, *Antropologia i aksjologia kultury. Koncepcje podmiotu kultury i hierarchie wartości w polskiej myśli filozoficzno-społecznej 1918–1939*, Lublin 1998, s. 8.

Przekonanie, że kulturę konstituują wartości, ma w naukach humanistycznych długą tradycję. Dla przykładu wybitny niemiecki filozof Heinrich Rickert (1863–1936) tak rozumiał kulturę: „kultura obejmuje wszystko, cokolwiek człowiek bezpośrednio wytwarza działając w zgodzie z podlegającymi wartościowaniu celami lub, jeżeli dotyczy już istniejącej rzeczywistości – wszystko, co choćby świadomie jest podtrzymywane w imię określonych wartości”³⁷. Akceptowalność poglądu, iż zasadniczy składnik kultury stanowią wartości, zauważył również przywołany wcześniej Kroeber, podkreślający w swojej pracy z 1952 roku, że chociaż są one subiektywnie uświadamiane, to można je opisać w sposób obiektywny³⁸. W rezultacie, chociaż w niniejszej rozprawie przyjęto założenie, iż kultura obejmuje całokształt materialnego i duchowego dorobku danej społeczności, za jej trzon uznano właśnie sferę wartości. Zgodnie z tą myślą Pięć Zasad potraktowano jako zbiór reguł, wśród których niektórzy politycy, dziennikarze i badacze doszukiwali się staroindyjskich idei i wartości takich jak dobro, sprawiedliwość, nieczynienie przemocy, pokój czy tolerancja. Doprecyzowując, przedmiotem publikacji są nie tyle wartości jako takie, ile sposób, w jaki o nich myślano, gdzie ich szukano oraz jak próbowano je wykorzystać w ramach „mityzacji tradycji”, polegającej na uznaniu pewnych elementów szeroko rozumianej przeszłości za konstrukty niepodważalne, uświęcone i niejako naturalne³⁹.

Mimo iż większość obiektów badań o charakterze kulturowym – zwłaszcza tych niematerialnych, konceptualnych – wymyka się ścisłej kategoryzacji oraz rygorom konkretnych podejść metodologicznych, monografia podejmuje próbę rekonstrukcji kulturowo-politycznego dyskursu Pańca Śila w świetle ewolucji stosunków chińsko-indyjskich. Analiza ta polega na wskazaniu w przywołanych tekstach nar-

37 Cyt. za: B. Sztumska, J. Sztumski, *Świat wartości jako trzecie środowisko istnienia człowieka*, Katowice 2018, s. 16.

38 Por. A.L. Kroeber, *Istota kultury*, tłum. P. Sztompka, [w:] *Świat człowieka – świat kultury. Antologia tekstów klasycznej antropologii*, wybór i red. E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, Warszawa 2009, s. 282.

39 Jak wyjaśnia Grzegorz Studnicki: „proces mityzacji tradycji (przeszłości) polega na operowaniu poszczególnymi i specjalnie wyselekcjonowanymi jej elementami, dzięki czemu zyskują one nowe funkcje, znaczenia i wyraz – przeszłość jest przekształcana i poddawana obróbce” (G. Studnicki, *Tradycja w procesie mityzacji*, [w:] *Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana*, t. 1: *Tradycja: wartości i przemiany*, red. J. Adamowski, J. Styk, Lublin 2009, s. 32).

racyjnych prawidłowości, wyjaśnieniu, czym mogli się kierować ich autorzy oraz czemu – i komu – tak skonstruowany dyskurs miał służyć. Zgodnie jednak z podstawowymi założeniami badań hermeneutycznych w pierwszej kolejności nakreślono kontekst historyczny, w którym zrodziły się reguły Pańca Śila, a następnie prześlędzono ewolucję roli Pięciu Zasad w relacjach chińsko-indyjskich na płaszczyźnie politycznej i dyplomatycznej.

CULTURAL HERITAGE OF INDIA
IN THE FIVE PRINCIPLES OF PEACEFUL COEXISTENCE
AND ITS ROLE IN CHINESE-INDIAN RELATIONS (1954–2014)

SUMMARY

This monograph is devoted to the political and cultural discourse related to the Five Principles of Peaceful Coexistence — also known as Pancha Shila (*pañca śīla*) — formulated for the first time in the Chinese-Indian Agreement of April 29, 1954. This agreement expresses the will to develop cooperation between Tibet (annexed by the People's Republic of China in 1950) and the Republic of India. It also regulates various issues related to trade and pilgrimage. The principles contained in the preamble to the agreement include: mutual respect for the territorial integrity and sovereignty of each state, mutual non-aggression, mutual non-interference in internal affairs, equality and mutual benefits, as well as peaceful coexistence.

The monograph offers a completely new view on this international agreement. While the vast majority of academic texts devoted to the Five Principles were written from the perspective of political science, the research conducted in this work incorporated a cultural studies approach. The subject of the study are books, articles, speeches and interviews which express the view that the Five Principles echo the ancient Indian attachment to peace, non-violence, and even tolerance towards other philosophical and religious systems. Therefore, the main aim of this publication is to reconstruct the cultural discourse according to which the ideas embodied in the Five Principles were to reflect the values rooted in the Indian civilization. In other words, this research serves not so much to show the Five Principles as a set of values characteristic of Indian culture, but rather to uncover why and how politicians, journalists, and even academics have ascribed a cultural sense to these principles. This work also attempts to explain why, as part of this peculiar re-semantization and re-contextualization, the creators of the Five Principles discourse only applied selected historical and cultural issues, and how, for six decades, they have used this narrative manipulation to achieve ideological and image-building goals. As a result, this monograph can be treated as a study of activities consisting in the legitimization of political constructs through alleged connections with a mythologized and sanctified past.

The first chapter is devoted to the broadly understood historical and political context in which the Five Principles were proclaimed. The issues raised in this section relate to both Chinese-Indian relations, as well as Asian (and even global) issues and their impact on the shape of relations between India and China. This chapter also examines the development of Chinese-Indian relations from 1954 until the celebration of the 60th anniversary of the signing of the famous Chinese-Indian Agreement and the Five Principles contained in its preamble.

The second chapter is devoted to the critical analysis of chronologically ordered texts in which references are made to the cultural dimension of the Five Principles. The list of source literature includes government-created texts (contracts, statements, brochures), speeches, articles and memoirs of politicians, publications in prestigious magazines, essays by recognized commentators and thinkers, and studies claiming to be scientific dissertations. The last item refers to publications that, due to their clear commitment to the ideological sphere, are an exemplification of historical and cultural policy: there is no doubt that, despite their scientific aspirations, their authors have not attempted an objective analysis of the cultural context of the Five Principles. As a consequence, one of the main sources of research material are monographs and articles, which, although they do appear in library catalogues as academic materials, are in fact characterized by a high degree of ideologization and subjectivity. Apart from publications of politicians and researchers from India, publications of American, European and Chinese authors have also been taken into account.

All texts cited in the second chapter are subjected to comparative analysis in the last, third chapter of this monograph. The purpose of the third chapter is to make a critical assessment of cultural threads extracted from the sources discussed earlier. In addition, the observations made during the analysis of the source texts are referred to issues raised in the first chapter, which give context to the use of the Five Principles in Indian internal and international policy. The multi-faceted and multi-perspective analysis in this chapter explains the factors which could have influenced the nature of the texts referred to in the second chapter, and what political and ideological tasks were carried out — intentionally, or perhaps unconsciously — by their authors.

To facilitate its reception, the publication also contains an annex devoted to the broadly understood civilizational heritage of India. It includes those elements of Indian civilization to which politicians, essays and scientists refer when aiming

to find a connection between the Five Principles and the sphere of traditional ideas and values. Without breaking the coherence of the other chapters, the purpose of the annex is to explain in a condensed and transparent form the cultural issues and phenomena which politicians, journalists and academics tend to cite in a selective manner, at times disordered or even inconsistent with the facts.

As a result of detailed analysis of the source material — carried out in the spirit of hermeneutics, but enriched with elements of the poststructuralist and postcolonial perspective — we managed to distinguish three “types” of narrative used by politicians, researchers and journalists connecting the Five Principles (or Pancha Shila, as they are often called) with the broadly understood cultural context of India. The first type consists of referring to the so-called “Ashoka-Buddhist tradition” (that is, the teachings of Buddha and the edicts of the ancient Indian emperor), as well as the life and political philosophy of Mahatma Gandhi. The second type includes statements in which the Five Principles are treated as the “Code of international morality,” originating either in Indian tradition or in a pan-Asian community of values, connected by most politicians and researchers with Buddhist thought. The third group consists of references to both Indian and Chinese (mainly Confucian) ideas and values, which appear at the same level of importance and are claimed by the authors of the analyzed texts to be essentially identical.

Thanks to the analyses carried out in this monograph, it was possible to determine that the image of ancient India in Pancha Shila cultural discourse is based on three “pillars”. The first pillar is *ahimsa* known more widely to the world as the idea of non-violence, whose transfer to modern times meant shunning military alliances and violence in relations with other countries, except in the case of self-defense. The second pillar is tolerance — the coexistence of various philosophical and religious systems, and in a more contemporary version, also of different political and economic systems. Finally, the third pillar is the love of peace, as evidenced by a historical phenomenon — the fact that there has not been a war between India and China, two vast neighbors, for over two thousand years.

Thanks to critical analysis of the discourse of the Five Principles, it was found that many politicians, journalists and even researchers cited in the publication made a glaring simplification or over-interpretation of the historical and cultural perspective. For instance, numerous authors separated the information about the lack of wars before the post-colonial era from the geographical context which explains why

the history of Chinese-Indian relations should be considered in terms of presence and lack of contacts rather than in terms of intentional friendship or hostility. In this way, the belief in a few thousand years of peace-based relations, mutual friendship and respect became a form of major manipulation in Pancha Shila cultural discourse. However, while many politicians, journalists and scientists referred to in this work present certain historical and cultural issues in a positive, or even glorifying way, other historical and cultural elements, incompatible with the vision of the peaceful, tolerant civilization of India, seem in the Five Principles discourse completely omitted - just like the cynical aspect of *Arthashastra's* tradition and the logic of *Bhagavad Gita*, embedded in dharmic justice, ordering to start a war to restore the cosmic order.

The research carried out in this work showed that regardless of the authors' intentions, through the cultural discourse of Pancha Shila they were promoting an idealistic, and undoubtedly distorted, image of India. Furthermore, they probably intended to reach with their texts both Indians themselves, as well as foreign readers and listeners. Regardless of whether these authors referred to elements of the Hindu, Buddhist or Gandhi's heritage, the basis of their discourse became the belief in the peaceful nature of ancient Indian civilization, whose ideas and values were to become the pillars of modern, post-colonial India. Above all, it should be emphasized that all such references meant a somewhat secondary ascription of cultural sense to the Five Principles — starting from the very use of the phrase “Pancha Shila” which was used originally to describe Five Precepts in Buddhist philosophy, and ending with seeking the wisdom of Buddha, Ashoka or Gandhi in the 1954 rules.

The analysis of Pancha Shila discourse can be treated as a case study, related to attributing broadly understood cultural sense to political issues. The attempt to find connections between the ancient, Buddhist formula of the Five Precepts and the 1954 principles serves primarily ideological and image-building goals. It seems, however, that this kind of “culturalization” and “moralization” of the Five Principles not only influenced the general reception of the principles included in the Chinese-Indian agreement, but also constituted an element of “rewriting” Indian history. In other words, the cultural discourse of Pancha Shila operated in two ways, promoting the positive image of both the Five Principles themselves as well as the history and culture of India. It was used to prove that the ideas of peace and tolerance have always been part of Indian civilization. As a consequence, in

the narrative based on the Five Principles, reconstructed through the analysis in the second and third chapter of this monograph, one can find mythization of the past, consisting in glorifying only the right, “pure” elements of the widely understood Indian culture, which as the official propaganda argued, guided those constructing the Chinese-Indian agreement.

It seems that the analysis of the cultural discourse of the Five Principles provided much more information about the historical and cultural policy of the authorities in New Delhi rather than about Chinese-Indian relations. The feature that unites all texts showing approval of the Five Principles is their selectivity as regards what is considered valuable heritage of Indian culture, and what does not belong to this valuable heritage. For example, the Jain system was, despite its references to the idea so important for the Five Principles — *ahimsa*, moved aside: in turn, the context of the Muslim culture that has been contributing to the face of India for several hundred years has been completely omitted. Regardless of which elements the Five Principles referred to, their content was “Hindu-centric” to such an extent that Buddhism was also often placed in the sphere of Hindu thought dominant in India. Consequently, it seems legitimate to mention a “Hindu takeover” as one might describe the incorporation of Buddhism or some of its elements into the broadly understood Hindu heritage. The result was, paradoxically, the unification of ancient Indian thought, because all of its “varieties” — Hinduism, Buddhism or Jainism — were to combine the same ideas and values. In other words, this “Hindu-centric” character was associated not so much with the metaphysical dimension, but with the general sphere of interpersonal and international relations, however, regulated by principles rooted in the philosophical and religious foundations of Indian culture.

A detailed analysis of the texts on the cultural dimension of the Five Principles has revealed several more serious misinterpretations. One of these is the attempt of the authors of the quoted texts to find the same values in Indian and Chinese civilizations. It should be emphasized, however, that even if in both of these environments seemingly identical concepts, such as “peace” or “tolerance” appear, they have a different sense that cannot be grasped in isolation from their historical and cultural context. For example, *ahimsa* is not the same as Confucian peace and harmony, nor may one confuse the syncretic, absorptive nature of Hinduism with tolerance (a concept, after all, belonging to the age of Enlightenment). As these types of narratives reproduce simplification, it should be stressed that users of Pancha Shila cultural

discourse sometimes resorted not only to generalization or overinterpretation, but also to manipulation and even symbolic violence which resulted in promotion and idealization of one philosophical or ethical system at the expense of another.

The cultural discourse of the Five Principles, reconstructed in this work, has undoubtedly become part of Indian historical policy. Regardless of whether it is treated as a form of “contrived history” or “civilizational narrative,” there is no doubt that its goal was to shape historical memory through carefully selected elements and aspects of Indian civilization. The modification of ideas about the peaceful and tolerant nature of the culture of ancient India firstly served internal purposes. More specifically, this operation was to help build the postcolonial national identity of Indians, which, after the subcontinent’s division and the departure of the British was one of the greatest challenges of young Indian democracy. In a broader political and cultural perspective, the narrative related to the Five Principles promoted the positive image of India — the country claiming to be the informal leader of non-aligned countries — on the international arena. In this way, the Five Principles became both part of the “post-imperial ideology” in the internal sphere, as well as an Indian soft power tool at the international level.

A question remains about the intentions of the authors of the texts cited in this monograph: were they all deliberately pursuing their narrative, fully aware of its simplifications and abuses? Due to the subjective, and sometimes even emotional load of some publications, one may risk the statement that among politicians, journalists and scientists, there were also those for whom the supposed connections between the Five Principles and the heritage of Indian civilization were truly fascinating. Consequently, these authors should be considered authentic, ideological enthusiasts of the Five Principles. It should be emphasized, however, that this is only a theory based on the analysis of their publications, whose validity cannot be scientifically verified. The question about the sincerity of the intentions of the authors cited in the work must therefore remain unanswered.

Based on the sources analyzed in chapter two, it can be concluded that fluctuations within the Five Principles narrative coincide with political and ideological changes at the state, regional and global levels. In other words, Pancha Shila discourse has undergone major modifications not only with the evolution of Chinese-Indian relations, but also with the weakening of anti-colonial rhetoric, the end of the Cold War and the marginalization of the role of the Non-Aligned Movement.

The first period highlighted in this monograph, covering the years 1954–1962, is characterized by an internationalization of the Five Principles, which was to be a gift of the peaceful, tolerant heritage of India (or India and China) to the whole world. In the second time frame indicated for the purposes of this publication, whose beginning is marked by the end of the Chinese-Indian Border War, the enthusiasm for the Five Principles weakened considerably, and many critical texts appeared in public space regarding India's policy based on the Five Principles. The last, third period began with the Chinese visit of Prime Minister Rajiv Gandhi in 1988, which was a breakthrough for Indian and Chinese relations. It made historical optimism return to the context of the Five Principles. This time, however, these rules were to serve as the basis for Chinese-Indian relations *sensu stricto*, without the global ambitions with which they were associated in the 1950s. In addition, texts published after 1988 usually present the Five Principles as the fruit of the so-called Asian civilization. Undoubtedly, this vision which portrayed the countries of East and South Asia as a great community of values, implicitly superior to the conflicted, dehumanized West, is, paradoxically, marked by orientalist and postcolonial thinking. Furthermore, although contemporary publications do not cite colonial themes as recently as 60 years ago, it seems that the postcolonial perspective is still an integral part of the cultural narrative associated with the Five Principles.

The discourse reconstructed in this monograph undoubtedly does not play such an important role today as it did several decades ago. This does not mean, however, that the Five Principles have irretrievably lost their position. Pancha Shila cultural discourse, periodically reactivated at meetings of Indian and Chinese leaders, still promotes the positive image of both countries on the international stage. Assuming that power will be maintained in India in the coming years by the currently ruling BJP, it can be expected that the "Hindu-centric" perspective will be further emphasized and the memory of Prime Minister Jawaharlal Nehru, one of the biggest enthusiasts of the Five Principles, will continue to be erased from the political and cultural narrative. Although Mahatma Gandhi's position does not seem to be endangered for the time being, his philosophy — which, like Nehru's policy, is associated with the traditions of the competitive Congress Party — may be pushed aside for the sake of direct references to Hindu culture and a nationalist-religious narrative.

The cultural discourse of the Five Principles based on references to ancient Chinese civilization may also be used by the authorities in Beijing in the future.

Today, the most important reference point within the Middle Kingdom's civilization heritage seems to be the figure of Confucius, the ancient philosopher rehabilitated after the Cultural Revolution and one of the most important protagonists of modern Chinese soft power. Presumably, the Five Principles would perfectly fit into Beijing's current international strategy. In this way, the Chinese authorities could express their willingness to establish a peaceful, friendly and mutually beneficial cooperation with various countries as part of the New Silk Road initiative. Although the memory of the 1962 war is still an image-related problem in Chinese-Indian relations, it does not seem that the rules proclaimed in 1954 were completely discredited by the above, at least from the Chinese point of view. This is indicated by the fact that even after the end of the conflict with India, China was still eager to refer to the Five Principles in relations with other countries of the region and the world, and even included them in its constitution. Above all, it seems legitimate to state that the Beijing authorities managed to move the Five Principles away from the Tibetan context (where the original 1954 agreement was concluded) by transferring the ceremonies related to their proclamation to another month and recognizing Myanmar as a co-creator of the Five Principles, which is a form of historical manipulation.

Today it is difficult to predict whether the Five Principles political and cultural discourse will last another 60 years, and if so, if its form will remain unchanged. The fate of the discourse reconstructed in this monograph depends most likely on how relations between India and China, two of the most populous countries in the world aspiring to the title of superpowers of the 21st century, will develop.

KEY WORDS: China, India, Five Principles of Peaceful Coexistence, border conflict, cultural heritage

W recenzowanej monografii jej Autorka, Pani dr Antonina Łuszczkiewicz, podejmuje temat nieobecny dotychczas w piśmiennictwie naukowym, zatem książka jest z całą pewnością dziełem prekursorskim, charakteryzującym się ponadto wysokim walorem badawczym.

dr hab. Renata Czekalska, prof. UJ

Indie i Chiny to dwa najludniejsze z państw świata i jedno z jego najważniejszych. Ich wzajemne działania będą rosnąco wpływać na sytuację naszego globu. Z tej perspektywy praca Pani Łuszczkiewicz ma wartość nie tylko historyczną – pozwala ona także zastanowić się, w jaki sposób zmieniły się stosunki między tymi kolosami w ostatnich dekadach, jakie elementy ich relacji nie powtórzą się już raczej w przyszłości i jakie może mieć to znaczenie.

dr Krzysztof Iwanek

dr Antonina Łuszczkiewicz – kulturoznawca, związana z Instytutem Bliskiego i Dalekiego Wschodu na Uniwersytecie Jagiellońskim. Laureatka m.in. grantu Fundacji Kościuszkowskiej i Taiwan Fellowship. Autorka książek i artykułów poświęconych polityczno-kulturowym aspektom relacji chińsko-indyjskich oraz literackiemu wizerunkowi Indusów i Chińczyków.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-159-8

9 788381 381598